

გივი რომაძე

ისლამი დღევანდელ აფხაზეთში

ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში აფხაზეთში გავრცელებული და მომდევნო საუკუნეებში მეტ-ნაკლებად დამკვიდრებული ისლამი, დღეს გარკვეული ალორძინების პროცესშია, რაც განაპირობა ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში აფხაზეთში დატრიალებულმა ცვლილებებმა და მით გამოწვეულმა ისტორიულმა ვითარებამ, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული საქართველოსადმი დაპირისპირებამ და შემდეგ მისგან ჩამოშორებამ. აფსუური წარმოშობის აფხაზების ერთმა ნაწილმა ისლამი გამოიყენა როგორც იდეოლოგიური იარაღი, ერთის მხრივ, ქრისტიანი ქართველების წინააღმდეგ, როგორც სხვა რჯულის მქონე ადამიანთა მიმართ, ხოლო მეორეს მხრივ, ჩრდილოეთ კავკასიის მუსულმანი ხალხების სიმპათიის მოსაპოვებლად და მხარდასაჭერად. სრულებითაც შემთხვევითი არ არის ის ფაქტიც, რომ აფხაზეთის სახელმწიფო დროშა მუსულმანური სიმბოლიკის მატარებელია.

მეორე მიზეზი, რომელმაც ხელი შეუწყო აფხაზეთში დღეისათვის ისლამის ერთგვარი ალორძინების პროცესს-ეს არის აფხაზეთში თურქეთიდან და აგრეთვე სხვა მუსულმანურ ქვეყნებიდან ყოფილ აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლების ნაწილობრივ ჩამოსვლა აფხაზეთში და იქ დამკვიდრება, რომლებიც ისტორიულად მუსულმანები არიან. გარდა ამისა, აფხაზეთში ამჟამად ცხოვრობენ არა მარტო ჩრდილოეთკავკასიიდან ჩამოსახლებული ბოევნიკები, არამედ თათარსტანიდან, ბაშკირეთიდან, ყირგიზეთიდან ბედისმაძიებლად ჩამოსულ მუსულმანთა გარკვეული ჯგუფები.

ისტორიულად მუსულმან აფხაზთა რაოდენობა ქრისტიან აფხაზებთან შედარებით ყოველთვის ნაკლები იყო: 1897 წლის კამერული აღწერით სოხუმის ოკრუგში (ოლქში) – აფხაზეთში – მცხოვრებ აფხაზთა რაოდენობა სულ შეადგენდა 58715 სულს. აქედან მართლმადიდებელ ქრისტიანად ითვლებოდა 49367, ე.ი. 84%, ხოლო 9342 კაცი – მუსულმანად.¹

ამჟამად აფხაზეთში მცხოვრებ მუსულმანთა რაოდენობა უცნობია, რამდენადაც არავითარი სარწმუნო სტატისტიკური მონაცემები ამის შესახებ არ არსებობს. ზოგიერთი ავტორის მტკიცებით აფხაზთა მხოლოდ 30-45% შეიძლება იყოს ამ რელიგიის მიმდევარი, სხვათა მოსაზრებით აფხაზ მუსულმანთა რაოდენობა მთელი აფხაზი მოსახლეობის 10%-ს არ აღემატება.² მათ შორის ისლამის წეს-ჩვეულებათა და ტრადიციათა სრულყოფილად დამცველთა რიცხვი ძალიან მცირეა. ამას იმით ხსნიან, რომ აფხაზეთი იზოლირებული იყო მუსულმანური სამყაროსაგან, რომ იქ ძლიერი იყო ქრისტიანობის პოზიციები. გარდა ამისა, საბჭოთა პერიოდში წარმოებდა შეურიგებელი ბრძოლა რელიგიისა და ეკლესიის, მათ შორის ისლამის წინააღმდეგაც.

¹ Г. Чурсин, Материалы по этнографии Абхазии, Сух. 1956, с.24

² Ислам в Абхазии <http://islam-times.ru/articles/islam%20v%20abxazii.php>

ამჟამად აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლება ოფიციალურად ლოიალურად არის განწყობილი მუსულმანთა მიმართ. აფხაზეთის კონსტიტუციაში არ არის მუხ-ლი სახელმწიფოსაგან ეკლესიის და ეკლესიისაგან სკოლის გამოყოფის შესახებ. მუსულმანები აფხაზეთის ოფიციალური წრეებისაგან არავითარ ზეწოლას არ განიცდიან.

სოხუმში 1995 წელს შეიქმნა აფხაზეთის მუსულმანთა სასულიერო მმართველობა. ამჟამად იგი განთავსებულია ქ. სოხუმში, სახაროვის (ყოფილი შერვაშიძის?!) ქუჩის #3 შენობაში. ამავე შენობაშია მეჩეთიც, რომელსაც ჯერ-ჯერობით, ოფიციალურად სამლოცველო სახლის სტატუსი აქვს. იგი არის ჩვეულებრივი ერთსართულიანი შენობა, მინარეთის გარეშე, სადაც სრულდება ნამაზი და კითხულობენ ნიკახს.

1999 წელს აფხაზეთის მთავრობამ მეჩეთის ასაშენებლად გამოყო მიწის ნაკვეთი ზღვის სანაპიროზე, მაგრამ მისი მშენებლობა გაჭიანურდა. ფინანსური დახმარება აფხაზეთის მუსულმანთა სასულიერო სამმართველოს აღუთქვა ადგილობრივმა ხელისუფლებამ, თურქეთის ოფიციალურმა სტრუქტურებმა და თვით ჩეჩნეთის პრეზიდენტმა რამზან კადიროვმაც, მაგრამ ფაქტიური დახმარება ჯერ-ჯერობით არ ჩანს.

აფხაზეთის მუსულმანთა სასულიერო სამმართველოს მუფტია (უმაღლესი სასულიერო პირი) არის აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავალი ადილ გაბლია. იგი ხანდაზმული ადამიანია, რომელიც რუსულად ვერ ლაპარაკობს, მაგრამ იცის აფხაზური, თურქული და არაბული ენები. მან მთელი თავისი ცხოვრება გაატარა თურქეთში, მაგრამ როგორც კი მიეცა საშუალება, დაბრუნდა აფხაზეთში და გახდა მუფტი. იგი დაბადებულია 1931 წელს. ასაკისა და ჯანმრთელობის პრობლემების გამო ცხოვრობს ბზიფში. ფაქტიურად მის მოვალეობას ასრულებს თემურ ძიბა.¹

აფხაზი მუსულმანები ძირითადად ცხოვრობენ გუდაუთისა და ოჩამჩირის რეგიონში. ადრე მათ ჰქონდათ მეჩეთები, მაგრამ რუსული ხელისუფლების ბატონობის დროს, კერძოდ 1900-1912 წლებში ისინი გააუქმეს. ამჟამად გუდაუთაში არსებობს 2002 წელს გახსნილი ისლამურ სამლოცველო სახლი, შენდება მეჩეთი. აფხაზ მუსულმანების წინაშე ამოცანად დგას მეჩეთებისა და მედრესების მშენებლობა, მოსახლეობის მიმხრობა ისლამის მოძღვრებისადმი. ისინი იმედოვნებენ, რომ ამ სიძნელეებს დაძლევენ და „არ დაივიწყებენ წინაპართა რწმენას“ – წერს ვინმე პუბლიცისტი თემურ ბატირშინი.²

მართალია, ადგილობრივი მუსულმანი აფხაზები, რომლებიც ასრულებენ დღეში ხუთჯერ ლოცვას, ყოველი ლოცვის წინ განბანვის წესს, სრულად იცავდეს მარხვას, არ სვამდეს სპირტიან სასმელს და ა.შ. ძალიან ცოტაა, დაახლოებით 200-მდე კაცი, მაგრამ აფხაზეთის მუსულმანთა სამმართველოს მესვეურები იმედოვნებენ, რომ დროთა განმავლობაში ჭეშმარიტ მუსულმანთა რიცხვი აუცილებლად გაიზრდება, ამის გარანტიად ისინი მიიჩნევენ მეჩეთებისა და მედრესების მშენებლობის პროცესის დაჩქარებას თურქეთის გარკვეული ოფიციალური და არაოფიციალური წრეების დახმარების მეოხებით.

¹ Ислам в Абхазии <http://islam-times.ru/articles/islam%20v%20abxazii.php>

² იქვე.

აფხაზეთში ისლამის აღორძინების პროცესს სხვადასხვანაირად აფასებენ რუსეთის მედიისა და მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენლები. ასე მაგალითად, „პრაიმ ტასს“-ის პოლიტიკური ცენტრის უფროსი ალექსეი მუხინი შენიშნავს, რომ „რუსეთის როგორც პოლიტიკურ წრეებში, ასევე რუსულ მედიაში რატომღაც ფართოდ არ განიხილება აფხაზეთის ისლამიზაციასთან დაკავშირებული პრობლემები. სხვათაშორის, წერს მუხინი, თურქული დიასპორა აფხაზეთში გააქტიურდა, თურქული ფულით მიმდინარეობს მეჩეთების აქტიური მშენებლობა. თვით ბალაფშის არჩევა აფხაზეთის პრეზიდენტად – ეს თურქული პროექტია, რომლის რეალიზაციის პერსპექტივა რუსეთისაგან აფხაზეთის ჩამოშორება და თურქეთის მხარეზე გადაყვანაა“.¹

აფხაზეთის ისლამიზაციის საფრთხეზე თავის ყურადღებას ამახვილებს რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის წარმომადგენელი დიაკვანი ანდრეი კურაევი. ჟურნალში „Профил“-ში იგი წერს: აფხაზეთში ცხოვრობს დაახლოებით 300 000 ადამიანი. თურქეთში ცხოვრობს მილიონზე მეტი ეთნიკური აფხაზი (ამაში კურაევი აშკარად ცდება. გ.რ.). ისინი თავიანთ თავს, რასაკვირველია, თვლიან მუსულმანებად. თურქეთი წინააღმდეგი არ არის. რომ თავისი აფხაზები დააბრუნოს მათ ისტორიულ სამშობლოში და მით მიიღოს პლაცდარმი ამიერკავკასიის შავი ზღვის სანაპიროზე. ამ შემთხვევაში, აღნიშნავს ა. კურაევი, აფხაზეთი აღმოჩნდება თურქეთის გავლენის ზონაში. თურქეთს მიეცემა საშუალება გავიდეს ჩრდილოკავკასიის მუსულმანურ რეგიონებში, პერსპექტივაში – კორიდორში, რომელიც აერთიანებს ყაზახისტანთან და შუააზიასთან, რომელიც სავსებით შეესაბამება პანთურქიზმის ოცნებას... აფხაზეთის შესაძლო ისლამიზაცია არ გაუხარდება არც მოსკოვსა და არც თბილისს“. ა. კურაევის აზრით, აფხაზებს არა აქვთ მტკიცე თვითიდენტიფიკაცია მართლმადიდებლობასთან, ამიტომაც „რელიგიური მომავალი ამ ხალხისა ღიაა“.²

თურქეთისა და აფხაზეთის მუსულმანური სასულიერო პირების კავშირზე 2008 წლის ნოემბრის დამდეგს „Рия Новости“ თურქული გაზეთის „ხურიეტის“ კორესპონდენციაზე დაყრდნობით წერდა, რომ შედგა შეხვედრა თურქეთის რელიგიის საკითხებზე მმართველობის უფროს ალი ბარდაკოღლუსა და აფხაზეთის მუსულმანთა სასულიერო სამმართველოს თავმჯდომარის მოადგილის თემურ ძიბას შორის, რომლის დროსაც, თითქოსდა, მიღწეული იქნა შეთანხმება იმის შესახებ, რომ აფხაზეთში გაგზავნილ უნდა იქნენ აფხაზური ენის მცოდნე თურქი სასულიერო პირები ისლამის პროპაგანდის მიზნით, ასევე თურქეთის რელიგიური სამმართველოს ფონდის დახმარებით აფხაზეთში მეჩეთების აშენების თაობაზე, ასევე – ყურანის გამოცემაზე აფხაზურ ენაზე.³

მუფტის მოადგილე თემურ ძიბამ, გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებით უარყო ამ ინფორმაციის სისწორე, მაგრამ იძულებული გახდა ელიარებინა, რომ აღნიშნული შეხვედრა მართლაც შედგა და რომ იქ გამართული მსჯელობის მთავარ საკითხად დაასახელა აფხაზ მოქალაქეთა გაგზავნა თურქეთის სახელმწიფო

¹ Прайм-Тасс. Турция и Россия обсудят экономику и ситуацию в Закавказье. 12.02.2009.
http: www.prime-tacc.

² ჟურ. „Профил“ 2009, №5 ს.17

³ იქვე.

უმალეს სასწავლებლებში სასულიერო განათლების მისაღებად, რომლის თანხმობაც განაცხადა თურქეთის მხარემ. რაც შეეხება მეჩეთების მშენებლობას აფხაზეთში, განაცხადა თ. ძიბამ, საჭიროა გამოიყოს მათთვის მიწის ნაკვეთები.

როგორც ამ პასუხიდან ჩანს, ის პირდაპირ არ უარყოფს თურქეთის რელიგიის საკითხების სამმართველოს დახმარების გაწევის შესაძლებლობას მეჩეთების მშენებლობაში.

სოხუმ-აფხაზეთის ეპარქიის თვითგამოცხადებული ეპისკოპოსი ბესარიონ აპლია კი სკეპტიკურად აფასებს მუსულმანთა რაოდენობის ზრდის პერსპექტივას დღევანდელ აფხაზეთში. „ჩვენში არ არის არც ერთი მეჩეთი, ეს მოციქულთა მიწა“ – აცხადებს იგი. რესპუბლიკაში არ არიან ვაჰაბისტები, თუმცა არიან გარკვეული ძალები, რომლებიც საუდის არაბეთიდან და თურქეთიდან ცდილობენ გაავრცელონ ვაჰაბიზმი აფხაზეთში.

ასეთ პიროვნებათა შორის შეიძლება დასახელდეს ვინმე ჰამზათ გიცბა, რომელიც თავის თავს აფხაზეთის იმამს უწოდებდა, იგი იყო შამილ ბასაევის პირველი ცოლის ნათესავი, აფხაზეთის მუსულმანთა სასულიერო სამმართველოს წევრი, რომლის გარშემოც შეიქმნა რადიკალურ მუსულმანთა ჯგუფი. ჰამზათ გიცბა 2007 წლის 17 აგვისტოს, დღისით-მზისით, მოკლულ იქნა გუდაუთის ცენტრში, მის თანამებრძოლ უფელ რუსლან ასადულინთან ერთად. იქნებ ამ მკვლელობის საფუძველი რადიკალური ისლამის გავრცელების არ დაშვება იყო აფხაზეთში.¹

ზემოთ აღნიშნულ თემურ ძიბას მტკიცებით, აფხაზეთში არ არის ვაჰაბიზმის გავრცელების საფრთხე, იქ არ არიან ისლამური ფუნდამენტალიზმის გამავრცელებლები, აფხაზეთში გავრცელებული ისლამური ლიტერატურა ლეგალურად არის გამოცემული რუსეთის ფედერაციაში.

იმავე თ. ძიბას აზრით აფხაზეთში ადგილი არა აქვს რელიგიური რწმენის საფუძველზე ადამიანთა ჯგუფების ურთიერთდაპირისპირებას. აფხაზეთში დგას არაერთი ქრისტიანული ეკლესია და ტაძარი, იქ უცხოვრიათ ქრისტიან წმინდანებს, აფხაზები ამაყობენ ამის გამო. თ. ძიბას მტკიცებით აფხაზი მუსულმანები არიან სუნიტები, შიიტები იქ არ არიან.

მუსულმანთა ყველაზე მნიშვნელოვანი დღესასწაული–ყურბან-ნიჰვა (ყურბან–ბაირამი) აფხაზეთში გამოცხადებულია სახელმწიფო სადღესასწაულო დღედ. არძინბას პრეზიდენტობის დროს აფხაზ მუსულმანებს სატელევიზიო ეთერი ეთმობოდათ 15 წუთით, ამჟამად კი – მხოლოდ 5 წუთი. ზოგიერთი პუბლიცისტის მტკიცებით, აფხაზეთის ხელისუფლება აშენებს მართლმადიდებელ ეროვნულ სახელმწიფოს და ის არ დაუშვებს „ისლამიზაციას“ არც საერო და არც სულიერ სფეროში.

მიუხედავად ასეთი მტკიცებებისა, ფაქტი ის არის, რომ დღეს აფხაზი მუსულმანები ცდილობენ მჭიდრო კავშირი დაამყარონ რუსეთის მუსულმანურ გაერთიანებებთან. ამის მაჩვენებელია რუსეთის მუფტიების საბჭოს წარმომადგენლობის გახსნა აფხაზეთში, რომელსაც სათავეში უდგას სრულუფლებიანი წარმომადგენელი ენიკ ხაჯი რუსლანი.

წარმომადგენლობა გამოხატავს რუსეთის მუფტიების საბჭოს ინტერესებს აფხაზეთის რესპუბლიკაში, ახორციელებს რესპუბლიკურ რელიგიურ ორგანიზა-

¹ Ислам в Абхазии <http://islam-times.ru/articles/islam%20v%20abxazii.php>

ციების კოორდინაციას ხელისუფლების ინსტიტუტებთან და საკანონმდებლო ორგანოებთან.

რუსეთის მუფტიების საბჭოს დელეგაცია, ამ საბჭოს თავმჯდომარის რუსეთის პრეზიდენტის საზოგადოებრივი პალატის წევრის-შეიხ რავილ ხარატ გაინუტდინის მეთაურობით ეწვია აფხაზეთის პრეზიდენტ სერგეი ბალაფშს.

მოლაპარაკებებისას მიღწეული იქნა შეთანხმება, რომ აფხაზეთის პრეზიდენტთან შეიქმნება რელიგიათმორისო საბჭო, რომელშიც შევლენ ყველა ტრადიციული რელიგიის წარმომადგენლები, ასევე მიღწეული იქნა შეთანხმება ქ. გუდაუთაში მუსულმანური კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრის აშენების თაობაზე, რომელშიც შევა: სამლოცველო დარბაზი, ისლამის საფუძვლების შემსწავლელი კლასები, კვების კვანძი, ბიბლიოთეკა, სასტუმრო, ფიტნეს ცენტრი. გენერალური პროექტი დამტკიცებულია და შეთანხმებულია შესაბამის სამსახურებთან.¹

აფხაზეთის დე-ფაქტო ხელისუფლების პოლიტიკა ისლამთან მიმართებაში, ჩვენი აზრით, მოჩვენებითია, რამდენადაც მას, როგორც რუსეთის ხელისუფლების მონა-მორჩილს, ფაქტიურად არ ძალუძს გაატაროს, დამოუკიდებელი პოლიტიკა საერთოდ, და კერძოდ ისლამთან მიმართებაში, რუსეთის უმაღლესი საერო და სასულიერო ხელისუფლების ინტერესებში კი სრულებითაც არ შედის აფხაზეთის ისლამიზაცია.

Givi Rogava

Islam in Present-Day Abkhazia

(Summary)

Islam, spread in Abkhazia as early as in the 16th century and established to a greater or lesser extent in subsequent centuries, is at present in the process of a certain revival, which is due to the confrontation of Abkhazia with Christian Georgia and later on its separation. One part of the Abkhazians used Islam as an ideological weapon, on the one hand, against the Christian Georgians, as persons of another religion, and, on the other one, in order to win the sympathy of the Muslim peoples of the Northern Caucasus.

The number of the Muslim Abkhazians as compared with the Christian Abkhazians does not exceed about 10%.

The policy of the de facto government of Abkhazia is so far loyal towards Islam, but in future it will not be able to resist interests of the high secular and ecclesiastical authorities of Russia, for which Islamization of Abkhazia is absolutely unacceptable.

¹ Ислам в Абхазии <http://islam-times.ru/articles/islam%20v%20abxazii.php>